

ІГОР МУРОМЦЕВ

/ Харківський університет /

РОЛЬ В.ГНАТЮКА У ФОРМУВАННІ ТЕРМІНОСИСТЕМИ
УКРАЇНСЬКОЇ ФОЛЬKLОРІСТИКИ ТА ЕТНОГРАФІЇ
/на матеріалі лексичних запозичень/

1. Стан розвитку наукового стилю української літературної мови кінця XIX – початку ХХ ст. у сучасній лінгвістичній літературі висвітлено і неповно, і неоднозначно. Зокрема, дуже помітні тенденції применшувати мовностилістичні набутки цього періоду для гіпертрофованого зображення досягнень наступного етапу /з жовтня 1917 р./. Це зумовлює необхідність об'єктивно розібратися як у загальній реальності тогочасної ситуації, так і у визначені ролі окремих науковців, чия діяльність сприяла поступові наукової стилістичної підсистеми української літературної мови вказаного періоду.

2. Рівень розвитку наукової підсистеми літературної мови завжди може бути визначений за ступенем розвиненості й активної уживаності т.зв. загальнонаукової лексики. Аналіз україномовної наукової творчості таких авторів, як П.Куліш, І.Франко, М.Грушевський, В.Гнатюк, Д.Яворницький, С.Єфремов та ін. дає підстави твердити про достатню насиченість їхніх творів загальнонауковою термінологією /про це, до речі, свідчать і дані словника іншомовних слів З.Кузелі і М.Чайковського/, хоча подекуди ще можна зустріти в них і описові звороти з побутовізмами або інші, переважно синтаксичні конструкції, які засвідчують ті об'єктивні труднощі становлення наукового стилю, що їх доводилося долати українській літературній мові як мові пригнобленої нації у цей період.

3. Нерівномірність розвитку наукового стилю в цілому виявлялася і в різних темпах та рівні розвитку окремих науковотермі-

нологічних підсистем. Кінець XIX – початок ХХ ст. характеризується більшою активністю й, отже, більшим внеском підсистем гуманітарних наук. До вже достатньою мірою сформованих на той час наукових підсистем належить фольклорно-етнографічна, що мала протягом XIX ст. вже значні здобутки, відносно усталені традиції й термінологічний інструментарій. Саме з таких позицій, вважаємо, доцільно досліджувати роль фольклорно-етнографічної творчості В.Гнатюка у розвитку наукового стилю української літературної мови.

4. З усіх відомих складників наукового стилю В.Гнатюка для аналізу обрано іншомовну лексику Його фольклористичних праць, оскільки ступінь уживаності запозиченої лексики, в тому числі й інтернаціоналізмів, уже тривалий час є показником стану і розвитку наукової терміносистеми. Роль В.Гнатюка у вдосконаленні й розвитку терміносистеми українського літературознавства, фольклористики й етнографії і, таким чином, наукового стилю може бути визначена такими Його позиціями щодо використання іншомовної лексики у своїх фольклористичних працях:

а/ продовжуючи традиції XIX ст. щодо праць, написаних науковим стилем, В.Гнатюк активно використовує варваризм / *deus ex Romanogia*, *machina*; *par excellence*; *Gesta* і под./, подає без перекладу цитати з польських, російських та німецьких авторів;

б/ крім активного використовування загальнонаукової лексики як власне українського походження, так і запозиченої, В.Гнатюк свою практикою усталює і спеціальну/ специфічно літературознавчу, фольклористичну/ термінологію /артистична форма; фабричний фольклор; реальність; міф; легенда; пословиця; новела; ремінісценція; локальний колорит і багато інших/, уживаючи її переважно з тим же термінологічним значенням, що й науковці ХХ ст.;

в/ деякі специфічні уживання В.Гнатюком іншомовних термінів є своєрідним відбиттям і свідченням процесу входження і засвоєння /семантичного, фонетичного, граматичного/ нових термінолексем наукового мовлення зазначеного періоду. Прагнення автора до чітких дефініцій або майже дослівного перегнання в дужках робить ці процеси досить уявними: перекази / sagen /; анекдоти /приказки/; мінхгавзіади /від Мюнхгаузен/ і небилиці; корпус /зібрання/ українських пісень;

г/ процес освоєння іншомовних лексем до фази укорінення також засвідчується у працях В.Гнатюка. У них можна зустріти велику кількість прикметників – похідних від запозичень /естетичний, локальний, меланхолійний/, утворених за допомогою продуктивних суфіксів-субститутів, і в основному нормативних з точки зору сучасної мови, або способом основоскладання /двоекуплетні; більшкуплетні; меншекуплётні/. Досить активно представлені похідні іменники з продуктивним суфіксом абстрактності – істъ /штучність, реальність/ і типовим субститутом -к- /сабадашки, чабарашки/ . Менш поширені деривати-діеслова /студіювати, публікувати/, прислівники /систематично, хронологічно/

д/ ряд особливостей уживання іншомовних лексем у працях В.Гнатюка – фольклориста, безумовно, пов'язаний із впливом на письменника західноукраїнської мовленнєвої практики /пор. властиві для неї полонізми людovий <народний>; метода <метод>; інклузники <в"язні>; інвазія <вороже вторгнення, нашестя> /.

На жаль, брак відповідних лексикографічних джерел /словники мови письменника та історичні словники/ не дозволяє з певністю твердити про В.Гнатюка як "першозапроваджувача" тих чи інших запозичень до лексичного складу української мови, але припущення таке цілком імовірне.

5. Фольклористично-етнографічна терміносистема часів В.Гнатюка

ка є вже достатньою мірою сформована одиниця, повнокровний складник української наукової лексики, що виразно заперечує ідею пізнішого її оформлення. Роль і місце В.Гнатюка у цьому процесі досить вагомі.

НІНА МИРОНОК

/ Запорізький університет /

ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИКИ І ФРАЗЕОЛОГІЇ У СТАТЯХ В.ГНАТЮКА ПРО НАРОДНУ ТВОРЧІСТЬ

В.Гнатюк належить до тих діячів культури і науки, які своєю діяльністю багато зробили для їх розвитку. Він разом із своїми талановитими сучасниками свідомо працював над розширенням сфери вживання української мови, над розширенням значення українського слова. Це досить виразно можна простежити на матеріалі статей В.Гнатюка про народну творчість.

У цілому ж лексика його наукових статей про фольклор яскраво засвідчує можливості її щодо вживання у науковому стилі /фольклористиці/. Це типова мова інтелігенції Західної України цього періоду, яка мала широкі філологічні знання. В.Гнатюк, роблячи огляди наукових розвідок у царині фольклористики, природно і розкuto використовує як власне українські слова /часто варіантно-діалектні/ і запозичення. /Степенування, прегарні, зложені, когут, нараз, виїмки, гільця, кождий, взори, сей, обі; артизм, коршмарка, не ідентичні, фантазія, прототипи, епічний характер, сатиричний елемент, маніфест, рекрутация/.

Зважаючи на те, що теоретичні міркування В.Гнатюка формувалися в результаті огляду великої кількості живого матеріалу, то у цих роботах перемежується загальнозживана лексика, діалектні